

Accountantsverslag

over het boekjaar 2017

Gemeente **Duiven**

Aan de Raad
van de gemeente Duiven
Koning Willem-Alexanderplein 1
6921 ES DUIVEN

Doetinchem, 21 juni 2018
Xxx/xxx/xxx

Geachte raadsleden,

Wij hebben de jaarrekening 2017 van uw organisatie gecontroleerd. In dit verslag zijn de belangrijkste resultaten van onze controle weergegeven. Graag lichten wij dit verslag en de daarin opgenomen bevindingen en aanbevelingen nader aan u toe.

Het doel van dit verslag is u te informeren over onze bevindingen. Tevens hebben wij aanbevelingen opgenomen. U heeft aan ons voor de controle van de jaarrekening 2017 geen (bijzondere) aandachtspunten meegegeven.

Wij hebben dit verslag in concept besproken met de portefeuillehouder Financiën, de teamregisseur Financieel Advies en de Financieel Adviseur. Hun reactie is hierin - voorzover relevant - verwerkt.

Dit verslag is uitsluitend voor u bestemd en is niet bestemd om voor andere doeleinden te worden gebruikt.

Tot slot willen wij onze dank uitspreken voor de medewerking die ons gedurende de uitvoering van onze controlewerkzaamheden is verleend.

Met vriendelijke groet,

Stolwijk Kelderman

Inhoud

1.	Inleiding	5
1.1.	Onze opdracht	5
1.2.	Onze onafhankelijkheid	5
2.	Hoofdpunten uit de controle	5
2.1.	Controleverklaring bij de jaarrekening 2017	5
2.2.	Niet gecorrigeerde controleverschillen	5
2.3.	Onzekerheden WMO en Jeugdwet	7
2.4.	Geen winstneming op het complex Graafstaete	7
2.5.	Te lage lasten inzake niet verwerkte facturen	7
2.6.	Investerings onterecht als lasten verwerkt	8
2.7.	BTW voordeel investeringen riool	8
2.8.	Nagekomen kosten niet verwerkt	8
3.	Overige belangrijkste bevindingen rechtmatigheid	8
3.1.	Inleiding	8
3.2.	Begrotingscriterium	8
3.3.	Voorwaardencriterium	9
3.4.	Misbruik en oneigenlijk gebruik	9
4.	Overige bevindingen getrouwheid	10
4.1.	Inleiding	10
4.2.	Debiteurenbeheer	10
4.3.	Riolering	10
4.4.	Grondexploitaties	10
4.4.1.	Nieuwe systematiek van winstneming vanaf 2017	10
4.4.2.	Schattingen resultaten grondexploitaties	11
4.4.3.	Complex Innofase	11
4.4.4.	Analyse van jaarresultaten	11
4.4.5.	Interne controle op de grondexploitaties	11
4.5.	Wet Normering Topinkomens (WNT)	12
4.6.	Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen en volledigheid van verplichtingen	12
4.7.	Vennootschapsbelasting	12
4.8.	Verloop van de controle	13
5.	Kwaliteit interne beheersing 2017	13
5.1.	Interne beheersing	13
5.2.	Wat hebben wij gedaan?	13
5.3.	Algemene interne beheersing	14
5.4.	Procesbeheersing	15

5.5.	Conclusie procescontroles	16
5.6.	Belangrijkste resultaten van de extra maatregelen voor de jaarrekeningcontrole	16
5.7.	Informatietechnologie	17
6.	Financiële positie	18
6.1.	Saldo van baten en lasten.....	18
6.2.	Financiële positie en weerstandsvermogen	18
6.3.	Bestemmingsreserves.....	19
6.4.	Schuldpositie	19
7.	Kwaliteit van de jaarstukken	19
7.1.	Kwaliteit van de jaarstukken	19
7.2.	Naleving van de verslaggevingsregels	20
7.3.	Jaarverslag en paragrafen	20
8.	Single Information en Single Audit	20
9.	Afsluiting	20

1. Inleiding

1.1. Onze opdracht

U heeft ons de opdracht verstrekt de jaarrekening 2017 van de gemeente Duiven te controleren. Onderdeel van de jaarrekening is de SiSa bijlage. Met deze bijlage legt het College verantwoording over de besteding van Rijksbijdragen af aan het Rijk.

Wij hebben onze controle uitgevoerd op basis van de controlestandaarden (NV COS) voor de accountantscontrole. Daarnaast hebben wij het besluit accountantscontrole decentrale overheden (het BADO), de door u vastgestelde controleverordening (ex artikel 213 van de gemeentewet), het door u vastgestelde controleprotocol én het door u vastgestelde normenkader als basis voor de controle gebruikt.

De door ons voor de controle gehanteerde goedkeuringstolerantie voor fouten bedraagt € 600.000 (1% van de lasten) en voor onzekerheden € 1.800.000 (3% van de lasten). Voor SiSa hebben wij de voorgeschreven (lagere) goedkeuringstoleranties gehanteerd. Voor de WNT hanteren wij een voorgeschreven materialiteit van € 3.000.

1.2. Onze onafhankelijkheid

Voor de uitvoering van onze controle is het belangrijk dat wij onafhankelijk zijn. De voor uw organisatie in 2017 door ons verrichte diensten passen binnen de regels van onafhankelijkheid. Onze teamleden zijn onafhankelijk van uw gemeente. Er zijn geen andere zaken die in strijd zijn met de onafhankelijkheidsregels.

2. Hoofdpunten uit de controle

2.1. Controleverklaring bij de jaarrekening 2017

Onze controleverklaring heeft 2 oordelen.

Wij zijn voornemens een goedkeurende verklaring te verstrekken over zowel de getrouwheid van de baten en de lasten over 2017 en van de financiële positie per 31 december 2017 als over de rechtmatigheid van de baten en lasten en van de balansmutaties over 2017.

De niet gecorrigeerde fouten en de onzekerheden blijven onder/boven de grens van 1% voor fouten en respectievelijk 3% voor onzekerheden.

2.2. Niet gecorrigeerde controleverschillen

Met de financiële functionarissen hebben wij onze controlebevindingen besproken. Naar aanleiding hiervan zijn aanpassingen in de jaarrekening gedaan. Een aantal controleverschillen zijn niet verwerkt. Onderstaand hebben wij een overzicht opgenomen van niet in de jaarrekening 2017 verwerkte controleverschillen.

Omschrijving	Fouten €	Onzekerhe- den €	Verwij- zing verslag
Getrouwheid			
1. Uitgaven zorgorganisaties		1.099.000	2.3
2. Persoonsgebonden budgetten		396.000	2.3

3. Geen winst genomen op het complex Graafstaete	42.000 +		2.4
4. Te lage lasten inzake niet verwerkte facturen	108.000 -		2.5
5. Investerings onterechte als lasten verwerkt	89.000 +		2.6
6. BTW voordeel investeringen riool	123.000+		2.7
7. Te lage schulden opgenomen	67.000 -		2.8
Totaal	79.000 +	1.495.000	
Rechtmatigheid			
1. Uitgaven zorgorganisaties		1.099.000	2.3.
2. Persoonsgebonden budgetten		396.000	2.3.
3. Getrouwheidsverschillen	79.000		Zie boven
4. Aanbestedingen	392.000		3.3.
Totaal	471.000	1.495.000	

Daarnaast hebben wij de onderstaande presentatiecorrecties voorgesteld. Deze zijn niet in de jaarrekening verwerkt:

1. Voor het afgewikkelde grondexploitatie van het complex Welleveld is een onderhoudsverplichting afgekocht van € 160.000. Deze is als voorziening verantwoord, maar moet onder de overige schulden worden opgenomen.
2. Er zijn gelden ontvangen inzake de afwikkeling inzake het Nedvang project ten bedrage van € 360.000. Deze ontvangsten zijn onder de overlopende passiva verantwoord en onterecht niet in mindering gebracht op de post debiteuren. Hierdoor zijn de posten debiteuren en overlopende passiva beide € 360.000 te hoog.
3. Per abuis is een vordering onder de overlopende passiva opgenomen ten bedrage van € 30.000. Dit bedrag moet staan onder de overige vorderingen.

Naar aanleiding van onze controlewerkzaamheden hebben wij in de laatste fase samen nog enkele controleverschillen geconstateerd en deze zijn alsnog in de jaarrekening verwerkt:

1. Abusievelijk was in de financiële administratie € 300.000 te veel aan algemene uitkering verantwoord.
2. Op programma 1 was voor een bedrag van € 476.000 te veel aan lasten verantwoord. Deze lasten zijn nu juist verwerkt op programma 3.
3. De eindafrekening voor het doelgroepenvervoer was voor € 99.000 abusievelijk niet verwerkt. Dit kwam door de late ontvangst van de eindafrekening. Dit levert een voordeel op.
4. Door boekingsfouten zijn de lasten voor de ingehuurd WMO en Jeugdzorg met € 300.000 toegenomen.

2.3. Onzekerheden WMO en Jeugdwet

De in de jaarrekening verantwoorde lasten voor het uitbestede deel van de uitvoering van de wet Maatschappelijke Ondersteuning en de Jeugdwet kunnen als volgt worden gespecificeerd:

- Zorg in natura, WMO en Jeugdwet	€ 6.422.000 (2016: € 5.775.000)
- Persoonsgebonden budgetten SVB	€ 396.000 (2016: € 587.000)
- Geïnde eigen bijdrage CAK	-/- € 224.000 (2016: -/- € 245.000)
- Totaal	€ 6.594.000 (2016: € 6.117.000)

De gerealiseerde lasten voor zorg in natura, de WMO en de Jeugdwet bedragen over 2017 in totaal € 6.722.000. Dat is circa € 950.000 hoger dan vorig jaar.

Bij een bedrag van € 5.323.000 (2016: € 4.634.000) inzake uitgaven door zorgorganisaties voor de WMO en de Jeugdwet zijn goedkeurende controleverklaringen van hun accountants ontvangen, voor zowel de getrouwheid als de rechtmatigheid van de lasten. Voor het resterende deel van de uitgaven aan zorgorganisatie, € 1.099.000 (2016: € 1.110.000), hebben wij geen controleverklaring of een niet goedkeurend oordeel van de accountant van de zorgorganisaties ontvangen.

Voor wat betreft de persoonsgebonden budgetten (sociale verzekeringsbank) hebben wij ook geen zekerheid over de rechtmatigheid en de getrouwheid van de lasten ontvangen. Dit komt omdat door uw gemeente hierover niet voldoende controle informatie is ontvangen en ook zelf vanwege de omvang van de werkzaamheden onvoldoende controlewerkzaamheden zijn uitgevoerd voor de controle van de geleverde prestaties. Door de beroepsorganisatie van accountants is medio maart 2018 een notitie gemaakt waarin staat vermeld aan welke voorwaarden moet worden voldaan om deze lasten als rechtmatig te kunnen aanmerken.

Uw gemeente heeft van de Sociale Verzekeringsbank een brief ontvangen waarin is aangegeven dat de verstrekte persoonsgebonden budgetten bij de Jeugdwet over 2017 voor 90% (2016: 66 %) en bij de Wmo 92% (2016: 66%) rechtmatig is. Wij hebben met deze brief onvoldoende controle informatie ontvangen over de rechtmatigheid van de geleverde prestaties.

De totale onzekerheid over de lasten voor de WMO en Jeugdwet is derhalve € 1.495.000 (2016: € 1.697.000), voor zowel de getrouwheid als de rechtmatigheid.

Wij gaan op korte termijn met het financieel management in overleg welke maatregelen uw gemeente voor 2018 verder kan treffen teneinde nog meer zekerheid over de uitgaven voor de WMO en Jeugdwet te verkrijgen, waaronder de naleving van de notitie over de persoonsgebonden budgetten.

2.4. Geen winstneming op het complex Graafstaete

Graafstaete is een bedrijventerrein in uitvoering. De hierop te nemen winst bedraagt in 2017 € 42.000 en is niet verwerkt in de jaarrekening 2017.

2.5. Te lage lasten inzake niet verwerkte facturen

In het inkoopregister waren 200 ontvangen facturen opgenomen die zijn afgewezen en daardoor niet in de financiële administratie zijn verwerkt. Voor een deel zijn nieuwe facturen en/of creditnota's ontvangen. Uit de door ons uitgevoerde controlewerkzaamheden bleek hieruit dat € 108.000 onterecht niet in de lasten over 2017 is verwerkt.

2.6. Investerings onterecht als lasten verwerkt

Er zijn investeringen onterecht als lasten verwerkt voor een bedrag van € 89.000. Deze uitgaven moeten volgens de door u vastgestelde nota Activerings- en afschrijvingsbeleid van de gemeente Duiven als investeringen worden aangemerkt.

2.7. BTW voordeel investeringen riool

Er is onterecht btw toegevoegd aan de rioolvoorziening voor in totaal € 123.000. *Wij adviseren u om het onderhoudsplan te actualiseren en aan te laten sluiten met de voorziening.*

2.8. Nagekomen kosten niet verwerkt

In 2018 is een factuur ontvangen voor aanvullende kosten van € 67.000 die betrekking hebben op 2017. Deze zijn abusievelijk onterecht niet als lasten in 2017 meegenomen.

3. Overige belangrijkste bevindingen rechtmatigheid

3.1. Inleiding

Bij de controle van de rechtmatigheid beoordelen wij of de lasten en baten en de balansmutaties juist, tijdig, volledig én met de geldende wet- en regelgeving zoals opgenomen in het normenkader in overeenstemming zijn geweest. Wij hebben de baten en lasten en de balansmutaties over 2017 gecontroleerd op rechtmatigheid.

Wij hebben de voorgeschreven criteria van rechtmatigheid onderzocht. Zie hierna.

3.2. Begrotingscriterium

De Raad heeft besloten met 3 programma's te werken. Dit geeft een overzichtelijk beeld van de resultaten. U heeft het College toestemming gegeven om binnen de bandbreedtes van de beleidsregels, die u heeft samengesteld, te opereren. Het College legt verantwoording af over de besteding op de programma's.

Wij hebben gecontroleerd of de begrotingsregels door het College zijn nageleefd. Er zijn hieruit geen bijzonderheden voortgekomen.

De besteding op de programma's is als volgt (in € 1.000):

Programma	Lasten 2017	Lasten Begroting	Over + Tekort -/-
Bestuur	4.882	5.236	355
Maatschappij	31.287	32.111	824
Omgeving	13.707	14.702	995
Algemene dekkingsmiddelen	2.206	4.636	2.430
Overhead	7.572	7.921	349
VPB	0	0	0
Onvoorzien	0	0	0
Totaal	59.653	64.606	4.953

De werkelijke lasten op de 3 programma's en op de overhead zijn lager geweest dan de begrote lasten. Daarmee zijn de uitgaven rechtmatig geweest.

Daarnaast hebben wij vastgesteld dat de uitgaven voor investeringen hebben plaatsgevonden binnen de door u afgegeven instructies in de financiële verordening, waarin staat dat afwijkingen groter dan € 15.000 toegelicht moeten worden. Deze waren er niet.

3.3. Voorwaardencriterium

Wij hebben vastgesteld of de financiële beheershandelingen zijn verricht in overeenstemming met het door u vastgestelde normenkader voor het jaar 2017. Onze belangrijkste bevindingen - naast die over de WMO en de Jeugdzorg - betreffen.

1. Aanbestedingen

Wij hebben gecontroleerd of de aanbestedingen zijn verricht binnen de Europese aanbestedingsregels. Deze controle kon niet altijd eenvoudig worden uitgevoerd vanwege het in enkele gevallen ontbreken van benodigde controle informatie en de motivering voor de afwijking van het inkoopbeleid.

Bij 3 leveranciers zijn de Europese aanbestedingsregels niet juist toegepast voor een bedrag van in totaal circa € 392.000.

Wij adviseren u de vastleggingen van de verantwoordings- en controle informatie voor de controle op de rechtmatigheid van de aanbestedingen te optimaliseren. De belangrijkste aandachtspunten zijn:

- *Het optimaliseren van de inrichting van het aanbestedingsproces, met bijzonder aandacht voor de verantwoordings- en controle informatie.*
- *Het voordat wordt aanbesteed tijdig te documenteren waarom op de betreffende wijze wordt aanbesteed.*
- *Het motiveren bij afwijking van het inkoopbeleid.*
- *Interne controle uitvoeren op de inkopen in het betreffende jaar voor verplichtingen groter dan € 50.000.*
- *Het afsluiten van raamcontracten daar waar dat handig is.*

2. Sociale uitkeringen

U heeft besloten het verstrekken van bijstandsuitkeringen uit te besteden aan de Sociale Dienst De Liemers (SDL). Bij de jaarrekening 2017 van de SDL is een goedkeurende controleverklaring verstrekt. Hieruit bleken geen onrechtmatigheden.

3. Schatkistbankieren

Uw College en wij hebben geconstateerd dat in 2017 het drempelbedrag voor het zelf aanhouden van liquide middelen (voor uw gemeente bijna € 470.000) - zij het beperkt - is overschreden. Dit is in de paragraaf Financiering toegelicht.

3.4. Misbruik en oneigenlijk gebruik

Wij hebben vastgesteld dat de lasten, baten en balansmutaties niet tegenstrijdig zijn geweest met de regels voor misbruik en oneigenlijk gebruik.

4. Overige bevindingen getrouwheid

4.1. Inleiding

Bij de controle van de getrouwheid beoordelen wij of de baten en lasten en de mutaties in de balans tijdig, juist en volledig zijn verantwoord. Onze belangrijkste bevindingen en aanbevelingen voor de getrouwheid betreffen:

4.2. Debiteurenbeheer

Uw gemeente heeft per 31 december 2017 in totaal circa € 5,7 miljoen aan kortlopende vorderingen en overlopende activa. Deze zijn enorm divers en bestaan uit onder meer belastingvorderingen, bijstandsleningen, subsidievorderingen en vorderingen uit hoofde van projecten.

Wij hebben gezien dat er grote achterstanden zijn in de financiële administratie en in de tijdigheid van de inning van vorderingen. Daarmee loopt het debiteurenbeheer enorm achter waardoor de financiële risico's groter worden.

Wij adviseren de achterstanden voor de inning van de debiteuren snel in te lopen en minimaal 3 x per jaar de status van alle vorderingen te beoordelen en de hoogte van de voorziening voor dubieuze debiteuren hierop ook tussentijds aan te passen.

4.3. Rioleringsplan

Er is een rioleringsplan. In dit plan is een berekening opgenomen van de investeringen en de daaruit voortvloeiende afschrijvings- en rentelasten. Tevens is hierin een raming opgenomen van de baten uit de rioolheffing op burgers en bedrijven.

Ter egalisatie van de jaarlijkse kosten voor de riolering is in het plan een raming opgenomen van de verwachte voorziening voor de riolering in de komende jaren.

De voorziening voor de riolering bedraagt per 31 december 2017 volgens het rioleringsplan circa € 6,3 miljoen. De werkelijke voorziening zoals deze in de balans staat bedraagt circa € 7,5 miljoen. Het verschil ten bedrage van € 1,2 miljoen is geanalyseerd en betreft met name het later dan verwacht volgens het rioleringsplan uitvoeren van investeringen.

Wij adviseren jaarlijks de nacalculatie op te stellen omtrent de voortgang van het rioleringsplan en de verschillen te analyseren en eventuele verschillen via aanpassing van tarieven te verwerken.

4.4. Grondexploitaties

4.4.1. Nieuwe systematiek van winstneming vanaf 2017

Met ingang van 2017 gelden nieuwe regels voor de winstneming in de actieve grondexploitaties. De winst wordt jaarlijks bepaald door het percentage van de gerealiseerde verkopen x het percentage van de gerealiseerde kosten x de verwachte winst op het complex. Verliezen moesten al worden genomen op het moment dat deze worden verwacht.

De nieuwe winstnemingssystematiek in combinatie met aanpassingen in de verliesvoorziening en een afgesloten complex heeft in 2017 geleid tot een totale winst in de grondexploitaties van € 3 miljoen. Als de nieuwe berekeningswijze van de winstneming in 2016 zou zijn toegepast dat zou het resultaat over 2016 € 2,8 miljoen hoger zijn geweest. Het gehele resultaat is in 2017 verwerkt.

4.4.2. Schattingen resultaten grondexploitaties

Per 31 december 2017 heeft uw gemeente voor actieve grondexploitaties een boekwaarde van € 22,4 miljoen tegenover per 31 december 2016 € 20,4 miljoen. De op de boekwaarde in mindering gebrachte voorziening voor verwachte verliezen bedraagt € 3,9 miljoen (per 31 december 2017 € 4,4 miljoen). In 2017 is voor ruim € 5 miljoen verkocht ten opzichte van € 4 miljoen in 2016.

Voor de berekening van de verwachte resultaten in de actieve grondexploitaties heeft uw College uitgangspunten geformuleerd. De volgende uitgangspunten zijn hierbij in 2017 onder meer gehanteerd:

- Geen verwachte stijging van de verkoopprijzen
- Een verwachte kostenstijging van 1,75%
- Een rekenrente van 1,8 %
- Een contantmakingsfactor van ruim 1%

Wij vinden deze uitgangspunten acceptabel en consistent aan voorgaande jaren. Er is rekening gehouden met de onzekerheden en verwachte ontwikkelingen. Jaarlijks worden de percentages bepaald en vastgesteld.

Overigens hebben wij tijdens onze controle vastgesteld dat de werkelijke rekenrente 1,8 procent was over 2017, terwijl 1,7 procent is gehanteerd. Het effect hiervan is zeer gering.

4.4.3. Complex Innofase

Het saldo van de gerealiseerde lasten en gerealiseerde baten voor het bedrijventerrein Innofase bedragen € 3,2 miljoen (per saldo meer lasten). Er is een met grote onzekerheid omgeven calculatie gemaakt van het plan dat uitkomt op een totaal aan verwachte baten van € 28,9 miljoen en verwachte lasten van € 13,6 miljoen.

In de afgelopen 8 jaren hebben er geen verkopen meer plaatsgevonden.

Momenteel vindt een heroriëntatie plaats op de te volgen koers. Gezien de omvangrijke onzekerheden in het project, zowel voor de verwachte lasten, als de verwachte baten, de lange looptijd (langer dan 12 jaar) en de heroriëntatie die plaatsvindt, is het toekomstige resultaat niet in te schatten en is winstneming derhalve uit voorzichtigheidsoogpunt achterwege gebleven.

4.4.4. Analyse van jaarresultaten

Jaarlijks worden nieuwe berekeningen gemaakt van de verwachte baten en lasten voor de grondexploitaties. Hierbij wordt gebruik gemaakt van macro-economische cijfers en van specifieke inschattingen van de lasten en baten van het complex zelf. Ook wordt gebruik gemaakt van externe deskundigen die inschattingen hebben gemaakt van het verkoopvolume en het tempo en de tarieven van de verkopen.

Voor sommige projecten die onder de grondexploitatie vallen worden nacalculaties gemaakt.

Wij adviseren dat voor alle exploitaties te doen en vast te stellen welke aanbestedingsverschillen er zijn geweest gedurende het jaar.

4.4.5. Interne controle op de grondexploitaties

In 2017 zijn 2 planeconomen in dienst geweest die elkaar toetsen. In de loop van 2018 zal er 1 planeconoom zijn.

Wij adviseren de interne controle ook vanaf dat moment uit te voeren vanuit de interne controlefunctie van uw organisatie.

4.5. Wet Normering Topinkomens (WNT)

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing. Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechte in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen. Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2017 niet meer bedragen dan € 181.000 per jaar.

De accountant is belast met de controle op de naleving van de WNT door de instelling. Overschrijding van de bezoldigingsnorm wordt aangemerkt als een onverschuldigde betaling, die door de topfunctionaris terugbetaald moet worden aan de instelling. Gebeurt dit niet, dan is Stolwijk Kelderman als accountant wettelijk verplicht om bij het ministerie melding te doen van deze onverschuldigde betaling. Wij hebben tevens een meldingsplicht indien u geen of onjuiste gegevens heeft gepubliceerd in de jaarrekening.

Wij hebben vastgesteld dat de bezoldigingen over 2017 van gemeente Duiven niet strijdig zijn met de WNT en dat de jaarrekening 2017 van gemeente Duiven voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.

4.6. Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen en volledigheid van verplichtingen

Het College sluit veel contracten af. Veel van deze contracten brengen financiële verplichtingen met zich mee. Deze financiële verplichtingen moeten in de toelichting op de balans per 31 december in de jaarrekening worden verantwoord. Voor ons was het niet eenvoudig om de volledigheid van de opname van deze verplichtingen te controleren. De oorzaak hiervan is dat de informatie die hiervoor nodig is verspreid in de organisatie aanwezig is. Wij adviseren u ervoor zorg te dragen deze informatie op één plek aanwezig is.

Wij adviseren u ervoor zorg te dragen deze informatie op één plek aanwezig is. Dit kan door het aanpassen van het proces van afsluiten van contracten en door het aanleggen van een termijn-, contracten- en verplichtingenregister.

4.7. Vennootschapsbelasting

Uw gemeente is vanaf 2016 belastingplichtig voor de grondexploitatie. Er zijn Nederland breed nog heel veel vragen over de wijze van berekening. Door uw gemeente is een voorlopige berekening opgesteld voor de vennootschapsbelasting voor het jaar 2016. Deze is als uitgangspunt gebruikt voor de jaarrekening 2016. In deze jaarrekening is op grond van de onzekerheden in de uitgangspunten geen vennootschapsbelasting meegenomen.

De definitieve berekening van de vennootschapsbelasting over 2017 - op basis waarvan de definitieve aangifte wordt opgesteld - is nog niet gemaakt.

Uit stukken die door externe deskundigen zijn opgesteld blijkt dat er voor 2017 ook nog onzekerheden bestaan in het kader van de uitgangspunten. Vanwege deze grote onzekerheden is er geen VPB last verantwoord. De verwachting is ook dat deze minimaal zal zijn. Derhalve is hiervoor geen verplichting of last/bate opgenomen.

De onzekerheid met betrekking tot de vpb lasten is in de jaarrekening toegelicht.

4.8. Verloop van de controle

Een goede organisatie en goede onderbouwingen en vastleggingen zijn de basis voor goede jaarstukken en een effectieve en efficiënte jaarrekeningcontrole. Wij hebben in nauw overleg en gezamenlijk met uw organisatie een lijst opgesteld, waarin is opgenomen welke stukken en onderbouwingen nodig zijn voor het opstellen van de jaarstukken en het uitvoeren van onze controlewerkzaamheden.

Bij de start van de controle en tijdens de controle was er nog veel aanvullende verantwoordings- en controle informatie nodig.

Wij hebben gedurende het gehele controleproces steeds zeer nauw overleg met de financiële functionarissen gehouden om zo goed mogelijk te kunnen samenwerken om het proces samen af te ronden, mede door een regulier voortgangsoverleg en afstemming van nog te verrichten werkzaamheden en uit te zoeken posten. Als gevolg van het vorengaande zijn door iedereen die betrokken is bij het samenstel- én controleproces veel meer uren ingezet dan verwacht en/of gepland.

Onze belangrijkste bevindingen zijn:

1. Er waren achterstanden in de financiële administratie.
2. Er zijn te veel foutieve boekingen gemaakt.
3. De voor de controle benodigde informatie was te vaak niet of niet direct beschikbaar.
4. De vooraf afgesproken op te leveren stukkenlijst kon niet worden gecompleteerd.
5. Interne controlewerkzaamheden konden niet tijdig worden afgewikkeld.
6. Controle-informatie van de zorgaanbieders was vaak laat of soms niet ontvangen.
7. Niet alle afspraken worden nagekomen door zorgorganisaties.

Wij adviseren het financieel management het proces van het samenstellen van de jaarstukken met elkaar en met ons te evalueren.

Verder adviseren wij:

- *De achterstanden in te lopen*
- *Interne controles eerder uit te voeren.*
- *Het balansdossier te verbeteren;*
- *Meer werkzaamheden in een vroeger stadium uit te gaan voeren en beter voor te bereiden.*
- *Kritischer te zijn op de juistheid en volledigheid van de informatie voor de jaarrekening.*

5. Kwaliteit interne beheersing 2017

5.1. Interne beheersing

Als onderdeel van onze controlewerkzaamheden hebben wij de kwaliteit van de voor het samenstellen van de jaarrekening belangrijke processen gecontroleerd. Onze bevindingen en aanbevelingen hierover hebben wij in januari 2017 aan het College gerapporteerd.

5.2. Wat hebben wij gedaan?

Wij hebben in het kader van onze controle-opdracht een interimcontrole uitgevoerd. Hierbij hebben wij de administratieve organisatie en interne beheersing van de belangrijkste processen, voor zover van belang voor onze jaarrekeningcontrole, beoordeeld en gecontroleerd. De hierin opgenomen sturings- en beheersingsmechanismen, alsmede het zelfcontrolerende vermogen en het management control systeem van uw organisatie, staan hierbij centraal.

De werkzaamheden hebben zich primair gericht op de onderbouwing van de controleverklaring bij de jaarrekening. Wij beoordelen in hoeverre de interne organisatie de risico's op fouten in de jaarrekening en rechtmatigheid afdekt. Vervolgens bepalen wij het effect hiervan op de gegevensgerichte werkzaamheden die wij tijdens de jaarrekeningcontrole uitvoeren. Daarnaast signaleren wij vanuit de controle verbeter- c.q. adviespunten ten aanzien van de verdere ontwikkeling van de interne beheersing.

5.3. Algemene interne beheersing

Uw gemeente bevond zich in het najaar van 2017 in de transformatiefase naar de nieuwe ambtelijk gefuseerde organisatie met de gemeente Westervoort. Deze ontwikkelingen hebben voor uw organisatie in 2017 prioriteit gehad. Onze aanbevelingen uit het voorgaande jaar zijn om die reden voor een groot deel nog steeds actueel. Enkele aanbevelingen zijn geïmplementeerd en enkele zijn meegenomen in de nieuwe organisatiestructuur.

De onderstaande aanbevelingen zijn/worden opgepakt:

- Het normenkader en het controleprotocol 2017 zijn door de Raad vastgesteld;
- Het interne controleplan is uitgebreid met die voor de grondexploitatie, treasury en automatisering. De nog ontbrekende interne controlemaatregelen worden nog opgenomen;
- Interne controleresultaten worden aan de lijn gerapporteerd.

Vanaf 2018 worden/zijn de volgende aandachtspunten opgepakt:

- Een splitsing in de organisatie en in de functies van de financiële beheer taken enerzijds en de control taken anderzijds is doorgevoerd;
- Het opstellen van een Interne Controlerapportage zal aan het managementteam worden verstrekt;
- Vanaf 1 januari is er een FG (Functionaris Gegevensbescherming) en een CISO (Chief Information Security Officer) aangesteld.

Onderstaand is een samenvatting opgenomen van onze - in het najaar van 2017 geactualiseerde -aanbevelingen over de algemene beheersing.

Algemene Beheersing	
Sterk	Ontwikkelpunten
• Fraude en integriteitsbeleid Risicomanagement, fraude en integriteit zitten in de planfase; • Cultuur Er is aandacht om de besturing en beheersing zo goed mogelijk in te richten en uit te voeren; • Stuurinformatie Er zijn KPI's benoemd om de monitoring te versterken;	• Governance structuur Toezicht door de Raad te organiseren door het instellen van een audit comité; plannen zijn er; Het aanstellen van procesverantwoordelijken, zodat de kennis van de processen minder is versnipperd; • Concern control De taak van concerncontroller in de organisatie onderbrengen en een passeerbevoegdheid voor hem regelen; • Verordeningen / Normenkader

• Verordeningen / Normenkader De verordeningen 212 en 213 zijn geactualiseerd; • Lean Lean management is onder de aandacht;	Volledigheid en juistheid normenkader beleggen bij een jurist; • Processen Procesbeschrijvingen opstellen. • Juridische control Organiseren juridische control; dit is het vaststellen van de naleving van wetten en regels voor wat niet onder de rechtmatigheid controle valt.
--	--

5.4. Procesbeheersing

In onderstaande tabel geven wij een samenvatting van de aanbevelingen weer ter verbetering van de interne beheersing van uw organisatie. Wij hebben deze gerubriceerd naar Hoog, Midden of Laag belang.

Aanbevelingen processen		
HOOG Belang	MIDDEN Belang	LAAG Belang
• WMO / Jeugdzorg Verkrijgen zekerheid over de lasten in het kader van de WMO en de Jeugdwet; • Grondexploitaties De planexploitaties zullen door een 2^e planeconoom worden gecontroleerd en door de interne controleur procesmatig worden getoetst; Schattingsproces zorgvuldig inrichten. Er wordt een position paper opgesteld; Planexploitaties door Raad vast te stellen; Tussentijdse bijstellingen in de PC cyclus op te nemen; De winstneming op de grondexploitatie wordt geactualiseerd op basis van nieuwe voorschriften; Waardering Vitaal Centrum Duiven wordt	• Belastingen Volledigheid aanslagen objecten waarborgen; Beveiliging belastinggegevens verbeteren; Juistheid van de onwaarschijnlijk lijkende WOZ waarden vaststellen; • Begrotingswijzigingen Juistheid begrote bedragen in boekhouding vaststellen; De budgetbeheerder altijd de begrotingswijzigingen te laten goedkeuren; • Subsidieverstrekkings Betere kaders voor de controle van de rechtmatigheid opstellen; De uitvoering van de controle door de subsidieambtenaren te verbeteren.	De volgende controles zichtbaar maken: • Memoriaalboekingen De juiste en volledige financiële verwerking vaststellen; • Salarissen Juistheid bruto-netto traject salarissen; Juistheid en volledigheid verwerking mutaties door servicebureau; • Baten verhuur Volledigheid en juistheid facturering waarborgen; • Investerings Aandacht geven aan de nauwkeurigheid van het raadsvoorstel en raadsbesluit.

Aanbevelingen processen		
HOOG Belang	MIDDEN Belang	LAAG Belang
geëvalueerd; Aanbestedingen Contractbeheer verder verbeteren voor een tijdige en rechtmatige aanbestedingen; Volledigheid verplichtingen per jaareinde vaststellen; Key-controls Procesbeschrijvingen op te stellen vanuit een risicoanalyse gericht op interne controlemaatregelen in de processen.	Leerlingenvervoer en jeugdzorg Dossiervorming eigen bijdrage verbeteren (1^e helft 2017); overigens sinds september ondergebracht in een nieuwe GR.	

5.5. Conclusie procescontroles

Omdat de processen niet optimaal zijn ingericht hebben wij samen met het financieel management afgestemd welke aanvullende controlewerkzaamheden nodig waren om voldoende zekerheid te verkrijgen over de getrouwheid en de rechtmatigheid.

Uw organisatie heeft samen met ons de interne controlewerkzaamheden afgerond en aanvullende interne controles uitgevoerd om tot een oordeel te kunnen komen. Vanwege de ambtelijke fusie heeft dit een grote inspanning van uw organisatie en van ons gevraagd. Wij hebben nauw contact met elkaar onderhouden gedurende het gehele proces ter voorbereiding op de jaarrekeningcontrole.

5.6. Belangrijkste resultaten van de extra maatregelen voor de jaarrekeningcontrole

Wij hebben op grond van onze bevindingen naar aanleiding van de procescontroles (zie paragraaf 5.4.) aanvullende controlemaatregelen uitgevoerd, teneinde de getrouwheid van de jaarrekening 2017 en de rechtmatigheid van de lasten en baten en de balansmutaties in 2017 te kunnen vaststellen.

De resultaten hiervan waren als volgt:

1. Voor de controles voor de uitgaven in het kader van de WMO en de Jeugdwet heeft uw gemeente en hebben wij binnen de materialiteitsgrenzen voldoende verantwoordings- en controle informatie mogen ontvangen om voldoende zekerheid over de getrouwheid en de rechtmatigheid van de lasten te verkrijgen.
2. Op de grondexploitaties zijn interne controles op de juistheid en volledigheid van de baten en lasten uitgevoerd, heeft het College een externe partij de opdracht gegeven de uitgangspunten voor de afzet en verkoopprijzen aan te reiken en zijn deze gebruikt om de grondexploitaties te actualiseren. Ook zijn de voorziening berekend op basis van de vastgestelde uitgangspunten. Wel

dringen wij erop aan deze geactualiseerde grondexploitaties bij voorkeur voordat de jaarrekening wordt vastgesteld door de Raad expliciet te laten vaststellen.

3. Wij hebben een crediteurenanalyse uitgevoerd gelet op bedragen > € 50.000.
4. Om de volledigheid van de schulden te kunnen beoordelen hebben wij de facturen in 2018 gecontroleerd of deze betrekking hebben op het jaar 2017. Aanvullend hebben wij de juistheid gecontroleerd van het overzicht met afgewezen facturen.
5. De volledigheid, juistheid en rechtmatigheid van de aanslagen voor belastingen hebben wij diepgaande controles uitgevoerd op de juistheid van de waarden en tarieven en op de aansluiting tussen de woningen en bedrijven enerzijds en de aantallen aanslagen anderzijds.
6. De controle op de waarschijnlijkheid van onwaarschijnlijke WOZ waarden is door de organisatie niet uitgevoerd. Wij hebben een cijferbeoordeling uitgevoerd.
7. De controle op de juistheid en volledigheid van de begrotingsmutaties is verricht en akkoord bevonden.
8. De gesubsidieerde instellingen verstrekken soms niet tijdig (volledige) informatie. Hierdoor zijn deze subsidieverstrekingen formeel onrechtmatig. Er is geen boeteclausule aan verbonden en derhalve zijn er geen materiële onrechtmatigheden.
9. De controle op de juistheid van de eigen bijdrage voor het leerlingenvervoer is verricht. Ook deze heeft geen bijzonderheden opgeleverd.
10. De controle op de memoriaalboekingen heeft plaatsgevonden. Hieruit zijn geen bijzonderheden gekomen.
11. Het bruto-netto traject voor de salarissen hebben wij met positieve uitkomst gecontroleerd.
12. Wij hebben de juistheid en volledigheid van de salarissen vastgesteld aan de hand van een standenregister, waarin de stamsalarissen zijn opgenomen.
13. De controle op de volledigheid van de verhuurbaten is verricht. Hieruit is voortgekomen dat de interne controlewerkzaamheden sterk kunnen en moeten worden verbeterd, zodat eenvoudiger en sneller vastgesteld kan worden dat de verhuurbaten volledig zijn. Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen nadere bijzonderheden geconstateerd.

5.7. Informatietechnologie

Omdat de informatietechnologie erg belangrijk is voor het beheersen van de geld- en goederenstromen en voor een veilig gegevensbeheer en -transport, hebben wij de beheersomgeving specifiek beoordeeld. Wij beoordeelden de onderstaande aspecten:

1. De continuïteit van de gegevensverwerking
2. De logistieke toegangsbeveiliging
3. Het wijzigingsbeheer

Op basis van de door ons uitgevoerde controlewerkzaamheden vinden wij dat er op het gebied van de continuïteit van de gegevensverwerking en voor het wijzigingsbeheer voldoende interne beheersmaatregelen zijn genomen. Wel adviseren wij u aanscherpingen te doen. Voor wat betreft de logische toegangsbeveiliging zijn beheersmaatregelen getroffen, doch is een verbetering en aanscherping dringend nodig.

Ad 1. Continuïteit gegevensverwerking

Er zijn voldoende maatregelen getroffen voor de continuïteit van de gegevensverwerking. De beschrijvingen die dateerden uit 2013 zijn geactualiseerd.

Ad 2. Logische toegangsbeveiliging

Er is een beveiligingsplan opgesteld, waarin onder meer het wachtwoordenbeleid is geregeld. Het wachtwoordenbeleid is in ontwikkeling in wordt in het 3^e kwartaal van 2018 opnieuw ge-update. Voor Suwinet/GWS is de logische toegangsbeveiliging goed ingericht.

Overigens stelden we vast dat mensen die uit dienst waren nog toegang tot sommige applicaties hadden. Deze toegang is inmiddels geblokkeerd.

Wij adviseren de naleving van het wachtwoordenbeleid periodiek te toetsen en op volledigheid en rechtmatigheid van toegang, waaronder de juiste verwerking van in- en uitdiensttreding.

Ad 3. Wijzigingsbeheer

Het wijzigingsbeheer is goed georganiseerd. Hiervoor is inmiddels een procedure opgesteld.

Algemene Verordening Gegevensbescherming

Vanaf 25 mei 2018 is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) van toepassing. Deze nieuwe verordening vraagt de nodige aandacht van zowel de mens als de organisatie om de privacy rechten van betrokkenen te waarborgen als het gaat om de bescherming van deze privacygegevens. De wetgeving schrijft verplicht een protocol datalekken voor en de nieuwe wetgeving verplicht in ieder geval tot het hebben van een verwerkersovereenkomst en verwerkingsregister. Het werken met persoonsgegevens is vooral mensenwerk en vraagt daarom om een stevige bewustwording bij de medewerker die in aanraking komt met het verwerken van persoonsgegevens. Een verwerkingsverantwoordelijke dient, zowel technisch als organisatorisch, de juiste maatregelen te waarborgen en te kunnen aantonen dat de verwerking van persoonsgegevens in overeenstemming is met de AVG. Deze maatregelen dienen steeds weer te worden geëvalueerd en geactualiseerd en vraagt om een goed afgestemd risicomanagementbeleid.

Uw organisatie heeft veel energie gestoken in het AVG proof maken.

6. Financiële positie

6.1. Saldo van baten en lasten

Het saldo van de lasten en baten over het jaar 2017 bedraagt € 4,9 miljoen positief tegenover begroot € 0,5 miljoen negatief voor verwerking van de reserve mutaties en € 5 miljoen na verwerking van de reservemutaties.

De belangrijkste afwijkingen zijn per programma toegelicht. Wij hebben het College de volgende verbeteringsadviezen meegegeven:

- De administratief-technische verschillen die zijn toegelicht te bundelen, zoals die op het gebied van de mutaties in de reserves (apart toelichten).
- De toelichtingen te schrijven op de redenen van de afwijkingen. De teksten zijn vaak gericht op het constateren van de verschillen zelf.

6.2. Financiële positie en weerstandsvermogen

Het eigen vermogen van uw gemeente bedraagt per jaareinde € 34,3 miljoen, waarvan € 12,0 miljoen beschikbaar is in de algemene reserve. Deze algemene reserve is vrij besteedbaar.

Uw gemeente beschikt volgens de door de organisatie gemaakte berekeningen over voldoende weerstandsvermogen, zowel incidenteel als structureel.

Het incidentele weerstandscapaciteit (beschikbaar incidenteel weerstandsvermogen) bedraagt € 12,0 miljoen, tegenover een ingeschat incidenteel risico (benodigd incidenteel weerstandsvermogen) van afgerond € 6,5 miljoen.

Het structurele weerstandsvermogen (beschikbaar structureel weerstandsvermogen) bedraagt € 1,4 miljoen. Het structurele risico (benodigd structureel weerstandsvermogen) is niet ingeschat.

Het inschatten van risico's is ontzettend moeilijk. In werkelijkheid zijn er grotere afwijkingen mogelijk op de baten en de lasten.

Wij adviseren ook de structurele risico's te benoemen.

6.3. Bestemmingsreserves

In 2017 is een nota reserves en voorzieningen opgesteld. Hierin is het besluit genomen om het aantal bestemmingsreserves te halveren.

Wij ondersteunen het voorstel om het aantal bestemmingsreserves tot een minimum te beperken, zodat u een beter inzicht heeft in het werkelijke resultaat en in de financiële positie en meer flexibiliteit heeft om te manoeuvreren.

6.4. Schuldpositie

Uw gemeente heeft per 31 december 2017 voor een bedrag van € 47,0 miljoen leningen opgenomen. Hiervan is voor een bedrag van € 5,2 miljoen aan woningcorporaties doorgeleend. Zonder deze leningen bedraagt de leningenportefeuille € 41,8 miljoen. De schuldpositie per inwoner bedraagt derhalve circa € 1.644 per inwoner. Dit is ruim onder de schuldpositie van de gemiddelde Nederlandse gemeente, circa € 2.000.

7. **Kwaliteit van de jaarstukken**

7.1. Kwaliteit van de jaarstukken

De jaarstukken bestaan uit 3 onderdelen: De programma's, de paragrafen en de jaarrekening.

Wij vinden de jaarstukken te omvangrijk en gaan graag de uitdaging samen met u aan om de omvang hiervan te beperken. Overigens is het aantal programma's en bestemmingsreserves minder dan vorig jaar en zijn deze al compacter geworden.

De structuur van de jaarstukken kan verder worden verbeterd. De toelichtingen in de jaarstukken zijn vaak nog technisch van aard en gericht op het benoemen van de verschillen tussen de gerealiseerde waarde en de begroting, zonder aan te geven welke oorzaken er zijn. Ook hebben wij uitleg en herhalingen aangetroffen. Daarnaast waren toelichtingen soms onjuist en niet compleet.

Hierdoor vinden wij dat de jaarstukken nog beter leesbaar kunnen worden gemaakt zodat deze beter te doorgronden zijn. Wij hebben het College geadviseerd om de jaarstukken nog compacter te maken en daarmee duidelijker, effectiever en efficiënter, waardoor het een beter verantwoordingsdocument kan zijn.

Inmiddels zijn in de begroting 2018 en voor de komende jaren de eerste stappen gezet om compacter te kunnen rapporteren.

7.2. Naleving van de verslaggevingsregels

Wij hebben gecontroleerd of de bepalingen in het Besluit Begroting en Verantwoording zijn nageleefd. Hierin hebben wij geen (belangrijke) afwijkingen vastgesteld.

7.3. Jaarverslag en paragrafen

Het jaarverslag en de paragrafen voldoen aan de minimale eisen van het Besluit Begroting en Verantwoording. Wij hebben geen tegenstrijdigheden vastgesteld tussen deze stukken en de jaarrekening 2017.

8. Single Information en Single Audit

Wij hebben als onderdeel van onze controle de SiSa bijlagen gecontroleerd. Wij hebben geen onzekerheden en/of fouten geconstateerd.

In de onderstaande voorgeschreven tabel hebben onze bevindingen gerapporteerd.

Nummer	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang €	Toelichting
I&M23 E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai (incl. bestrijding spoorweglawaaai)	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2017	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G2A	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_totaal 2016	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeente 2017	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
SZW G3A	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_totaal 2016	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

9. Afsluiting

Wij vertrouwen erop u hiermee van dienst te zijn en zijn graag bereid nadere informatie te verstrekken.